

GLOBAL TRENDS IN FINANCIAL INCLUSION RESEARCH: A BIBLIOMETRIC APPROACH USING WEB OF SCIENCE

Phan Thi Huong^{1*}, Pham Quoc Viet¹, Nguyen Thi Hong Anh²

¹University of Finance - Marketing, Vietnam

²Industrial University of Ho Chi Minh City Vietnam

ARTICLE INFO	ABSTRACT
DOI: 10.52932/jfmr.v17i1visp.923 <i>Received:</i> April 25, 2025 <i>Accepted:</i> October 09, 2025 <i>Published:</i> June 25, 2026 Keywords: Financial inclusion, Digital financial inclusion, Financial market, Bibliometric analysis JEL codes: G20, G21, C89	The study conducted a bibliometric analysis of 310 scientific articles indexed in the Web of Science database during the period 2013–2023, aiming to examine global research trends on Financial Inclusion (FI). In the context of rising inequality, FI has increasingly attracted attention from both academia and policymakers as a key mechanism for promoting growth and sustainable development. The results indicate that publications related to FI have grown exponentially since 2020, with prominent thematic linkages including digital finance, green transition, energy access, and poverty reduction. Although COVID-19 is mentioned as part of the research context, empirical analyses show that its impact has not yet formed a distinct thematic cluster during the observation period. The study reveals that the evolution of this field has moved beyond the stage of theoretical conceptualization, shifting toward a multidimensional approach integrating financial, technological, and environmental factors. It also highlights several pressing issues: (1) the need to prioritize digital financial infrastructure to bridge access gaps; (2) the importance of integrating Financial Inclusion into green growth strategies and interdisciplinary policy frameworks; (3) the necessity of enhancing international academic cooperation, particularly in emerging economies such as Vietnam, to strengthen the data foundation for policy formulation.

*Corresponding author:

Email: huongphan@ufm.edu.vn

TÀI CHÍNH TOÀN DIỆN TRONG XU HƯỚNG NGHIÊN CỨU KHOA HỌC TOÀN CẦU: PHÂN TÍCH TRẮC LƯỢNG THƯ MỤC TỪ WEB OF SCIENCE

Phan Thị Hương^{1*}, Phạm Quốc Việt¹, Nguyễn Thị Hồng Ánh²

¹Trường Đại học Tài chính - Marketing

²Trường Đại học Công nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh

THÔNG TIN	TÓM TẮT
DOI: 10.52932/jfmr.v17i1visp.923 Ngày nhận bài: 25/04/2025 Ngày nhận lại: 09/10/2025 Ngày đăng: 25/06/2026 Từ khóa: Phân tích thư mục, Tài chính toàn diện, Tài chính toàn diện kỹ thuật số, Thị trường tài chính Mã JEL: G20, G21, C89	Nghiên cứu thực hiện phân tích thư mục trên 310 bài báo khoa học được được lập chỉ mục trong cơ sở dữ liệu Web of Science giai đoạn 2013-2023, nhằm khảo sát các xu hướng nghiên cứu toàn cầu về Tài chính toàn diện (FI). Trong bối cảnh bất bình đẳng gia tăng, FI ngày càng thu hút sự quan tâm trong giới học thuật và chính sách như một cơ chế then chốt thúc đẩy tăng trưởng và phát triển bền vững. Kết quả phân tích cho thấy, số lượng công bố liên quan đến FI tăng theo cấp số nhân sau năm 2020, với các chủ đề liên kết nổi bật như tài chính số, chuyển đổi xanh, tiếp cận năng lượng và xóa đói giảm nghèo. Mặc dù COVID-19 được nêu trong bối cảnh nghiên cứu, song các phân tích thực nghiệm cho thấy, tác động này chưa hình thành cụm chủ đề riêng biệt trong giai đoạn quan sát. Nghiên cứu chỉ ra rằng, diễn tiến của lĩnh vực này đã vượt qua giai đoạn lý thuyết hóa, chuyển sang cách tiếp cận đa chiều tích hợp các yếu tố tài chính, công nghệ và môi trường. Bên cạnh đó gợi mở một số vấn đề cấp thiết: (1) cần ưu tiên hạ tầng tài chính số để thu hẹp khoảng cách tiếp cận; (2) tích hợp FI vào chiến lược phát triển xanh và các chiến lược chính sách mang tính liên ngành; (3) đẩy mạnh hợp tác học thuật quốc tế, đặc biệt ở các nền kinh tế mới nổi như Việt Nam, nhằm củng cố cơ sở dữ liệu cho hoạch định chính sách.

1. Giới thiệu

Ngân hàng Thế giới (WBG) xem FI là yếu tố then chốt trong việc xóa đói giảm nghèo và thúc đẩy thịnh vượng chung. Ước tính của tổ chức này cho thấy, khoảng 31% người trưởng thành

trên toàn cầu – tương đương 1,7 tỷ người – vẫn chưa tiếp cận được với các dịch vụ tài chính cơ bản. Châu Á chiếm khoảng một nửa trong số này, tiếp theo là Châu Phi với 25% và Châu Mỹ Latinh chiếm 10% (Chitimira & Warikandwa, 2023). Trong số 17 Mục tiêu Phát triển Thiên niên kỷ (MDGs), có đến 7 mục tiêu liên quan trực tiếp đến FI, nhấn mạnh vai trò thiết yếu của nó trong việc hiện thực hóa các mục tiêu

*Tác giả liên hệ:

Email: huongphan@ufm.edu.vn

phát triển bền vững. Tuy nhiên, FI vẫn là chủ đề gây tranh cãi trong giới học thuật. Nhiều ý kiến trái chiều đã xuất hiện trong những năm gần đây, xoay quanh tính hiệu quả và định hướng phát triển của FI. Một số nhà nghiên cứu tỏ ra hoài nghi hoặc đưa ra đánh giá kém tích cực về tác động thực tế của FI đến các chỉ số kinh tế (Bayar và cộng sự, 2021; Jiang & Ma, 2019; Le và cộng sự, 2020; Tsaurai, 2019). Nghiên cứu này nhằm mục tiêu làm rõ những nghi ngờ xoay quanh sự phát triển của FI.

Đại dịch COVID-19 đã làm nổi bật tầm quan trọng và tính cấp thiết của việc nghiên cứu về FI, khi khủng hoảng y tế toàn cầu đã làm sâu sắc thêm bất bình đẳng kinh tế và phơi bày sự dễ tổn thương của các nhóm dân cư chưa được tiếp cận đầy đủ với dịch vụ tài chính. Tỷ lệ thất nghiệp tăng cao, hàng triệu người mất việc, thu nhập sụt giảm, các doanh nghiệp nhỏ và cộng đồng yếu thế chịu tác động nặng nề, phản ánh sự thiếu bao trùm của hệ thống tài chính trong ứng phó khủng hoảng (Pak và cộng sự, 2020; Naseer và cộng sự, 2023). Trong bối cảnh đó, việc phân tích trắc lượng thứ mực về FI trở nên cần thiết nhằm nhận diện xu hướng, cấu trúc và mức độ phát triển của lĩnh vực nghiên cứu này trên phạm vi toàn cầu. Cách tiếp cận này giúp làm rõ các chủ đề học thuật nổi bật, khoảng trống nghiên cứu và hướng dịch chuyển khoa học trong giai đoạn hậu COVID-19, nơi nền kinh tế số và hạ tầng kỹ thuật số đóng vai trò then chốt duy trì ổn định và thúc đẩy khả năng chống chịu của nền kinh tế (Eikhof, 2020; Xu và cộng sự, 2022). Đại dịch đã cho thấy, nhu cầu cấp bách của hợp tác nghiên cứu quốc tế để xây dựng một hệ thống FI, linh hoạt và bền vững hơn (Pak và cộng sự, 2020).

Song song đó, các nghiên cứu về FI ngày càng phát triển và thu hút sự quan tâm trong giới học thuật. Tuy nhiên, các kết quả nghiên cứu vẫn còn phân tán và đôi khi mâu thuẫn (Amin và cộng sự 2020; Bui, 2020; Cucchiella và cộng sự, 2020; Gök, 2020; Jiang & Ma, 2019; Khan, Saleem & Fatima, 2018; Riti và cộng sự, 2017; Tsaurai, 2019). Điều này thúc đẩy nhóm tác giả thực hiện một đánh giá có hệ thống các

tài liệu khoa học để xem xét lại tiến trình phát triển của FI theo thời gian. Tại Việt Nam, các nghiên cứu phân tích hệ thống tài liệu về FI còn hạn chế. Vì vậy, nghiên cứu này hướng đến việc làm rõ những động lực, thách thức còn tồn tại của FI, đồng thời cung cấp những góc nhìn học thuật sâu sắc cho các nhà nghiên cứu.

2. Đánh giá tổng quan các tài liệu nghiên cứu trước

Đại dịch COVID-19 đã tác động nghiêm trọng đến nền kinh tế toàn cầu, kéo theo sự sụp đổ của giá dầu, tỷ lệ thất nghiệp tăng cao và sự suy giảm trong hoạt động thương mại bán lẻ (Abba Ahmed, 2020; Amin và cộng sự, 2020; Njegomir, 2021). Những hệ quả này không chỉ làm tổn thất đáng kể về phúc lợi kinh tế và vốn xã hội (Wei, Li & Zhang, 2021) mà còn thúc đẩy nhanh quá trình chuyển đổi sang nền kinh tế số (Njegomir, 2021). Trong bối cảnh đó, các biện pháp tài khóa phối hợp được khuyến nghị nhằm giảm nhẹ tác động tiêu cực. FI đóng vai trò thiết yếu trong thúc đẩy tăng trưởng kinh tế, giảm nghèo và ổn định xã hội, nhờ cung cấp dịch vụ tài chính hợp lý cho các nhóm dân cư chưa được phục vụ đầy đủ (Abokyi và cộng sự, 2024; Ozili, 2020). FI góp phần thúc đẩy đầu tư, tạo việc làm, nâng cao thu nhập và huy động hiệu quả các nguồn lực xã hội. Đại dịch đã làm gia tăng các thách thức về phát triển và xóa đói giảm nghèo, khiến FI trở nên then chốt trong quá trình phục hồi bền vững. Các tổ chức quốc tế như Ngân hàng Thế giới và IMF đều công nhận vai trò quan trọng của FI trong việc hỗ trợ sinh kế, tạo việc làm và củng cố ổn định kinh tế - xã hội.

Tuy nhiên, sự phát triển của nghiên cứu học thuật về FI theo thời gian vẫn chưa được hiểu rõ đầy đủ. Cần có những phân tích sâu hơn về chủ đề nghiên cứu, quốc gia và học giả đang đóng góp vào lĩnh vực này để đánh giá chính xác tiềm năng thực sự của FI. Việc tổng hợp và phản ánh từ các nghiên cứu trước sẽ giúp xác định hướng đi rõ ràng cho tương lai của lĩnh vực này, đồng thời xem xét các thách thức đang

và sẽ đối mặt. Đã có một số nghiên cứu được thực hiện xoay quanh chủ đề này, nhưng vẫn còn nhiều khoảng trống cần tiếp tục khám phá. Một số các nghiên cứu gần đây được tổng hợp trong Phụ lục 1 (*xem Phụ lục 1 online*).

Sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ số đã thúc đẩy quá trình số hóa nguồn tri thức học thuật, hình thành nhiều cơ sở dữ liệu trực tuyến hỗ trợ việc phân tích nội dung và tổng hợp tài liệu nhanh chóng, hiệu quả. Tuy nhiên, phần lớn các nghiên cứu hiện nay chủ yếu dựa vào cơ sở dữ liệu Scopus, dẫn đến hạn chế trong khả năng bao quát toàn diện các tài liệu liên quan. Scopus không phải là nguồn dữ liệu duy nhất và có giới hạn nhất định về phạm vi lập chỉ mục, đặc biệt đối với các bài nghiên cứu từ nhà xuất bản nhỏ hoặc chưa được lập chỉ mục đầy đủ (Gálvez-Sánchez và cộng sự, 2021; Ghosh, 2024; Mushtaq và cộng sự, 2023; Pranajaya và cộng sự, 2024; Rathee và cộng sự, 2023; Sang, 2024; Suryavanshi và cộng sự, 2024). Một số nghiên cứu chỉ tập trung vào khu vực châu Á (Ying-Ting & Ali, 2023), đối tượng phụ nữ (Mushtaq và cộng sự, 2023), hoặc các nền kinh tế mới nổi (Vasishtha & Singla, 2024), khiến các phát hiện từ khu vực khác chưa được khai thác đầy đủ.

Bên cạnh đó, nhiều công trình chưa phân loại rõ xu hướng trong nghiên cứu khoa học toàn cầu về FI từ cơ sở dữ liệu lớn của WoS. Để khắc phục những khoảng trống này, nghiên cứu hiện tại sử dụng phương pháp phân tích thư mục nhằm khảo sát xu hướng toàn cầu của FI trong giai đoạn 2013-2023 – thời điểm Ngân hàng Thế giới công bố Cơ sở dữ liệu Findex Toàn cầu đầu tiên, cung cấp dữ liệu chuẩn hóa về FI cho hơn 140 quốc gia. Tuy nhiên, phần lớn các nghiên cứu sau 2013 vẫn thiên về mô tả, chưa kết hợp sâu giữa FI với fintech, tài chính xanh hay bối cảnh xã hội, dẫn đến kết quả thiếu nhất quán. Trong bối cảnh đó, phân tích thư mục được xem là công cụ hiệu quả để hệ thống hóa, nhận diện chủ đề trọng tâm, lỗ hổng học thuật và xu hướng mới nổi trong lĩnh vực FI (Ghorbani và cộng sự, 2021).

3. Dữ liệu và phương nghiên cứu

Nghiên cứu này triển khai phương pháp phân tích thư mục để khảo sát các xu hướng nghiên cứu về FI, sử dụng cơ sở dữ liệu Web of Science (WoS) nhờ vào kho dữ liệu phong phú và độ tin cậy cao. WoS được lựa chọn vì khả năng cung cấp siêu dữ liệu chính xác và các công cụ lọc đặc thù như xác định bài báo có số lượt trích dẫn cao và các tạp chí học thuật hàng đầu. Để đảm bảo quy trình lựa chọn tài liệu khách quan và có hệ thống, khung PRISMA đã được áp dụng, giúp thu hẹp tập dữ liệu ban đầu từ 706 bài còn 310 bài phù hợp thuộc các lĩnh vực Kinh tế kinh doanh, Khoa học xã hội và Tài chính (*xem Phụ lục 2 và Phụ lục 3 online*).

Phân tích thư mục mang lại cái nhìn định lượng về mô hình xuất bản và tầm ảnh hưởng học thuật, giúp nhận diện các chủ đề nổi bật, trường phái nghiên cứu và xu hướng phát triển trong lĩnh vực. Tuy nhiên, phương pháp truyền thống này thường chỉ dừng lại ở mức mô tả, thiếu chiều sâu trong diễn giải. Để khắc phục hạn chế đó, nghiên cứu áp dụng nguyên tắc 3S – Quét (Scanning), Cảm nhận (Sensing), Chứng thực (Substantiating) – theo đề xuất của Kumar và cộng sự (2022, 2023). Cách tiếp cận này giúp tăng tính phân tích chiều sâu bằng cách tích hợp yếu tố diễn giải, cho phép khám phá bối cảnh nghiên cứu và kiểm chứng phát hiện thông qua các tài liệu điển hình. Sự kết hợp giữa 3S và PRISMA tạo ra một khung phân tích chặt chẽ, vừa đảm bảo tính hệ thống, vừa nâng cao khả năng lý giải học thuật, giúp nghiên cứu trở nên toàn diện và sâu sắc hơn trong việc hiểu rõ các xu hướng FI. Quy trình PRISMA hiện là một trong những hướng dẫn được sử dụng nhiều nhất trong lĩnh vực y sinh cho thấy, tầm quan trọng và sự phổ biến của nó trong việc bảo đảm chất lượng và minh bạch cho các bài tổng quan hệ thống (Caulley và cộng sự, 2020; Moher và cộng sự, 2010; Page & Moher, 2017; Sarkis-Onofre và cộng sự, 2021).

Để thực hiện quy trình sàng lọc trên, các từ khóa được tìm kiếm trong WoS với chế độ truy vấn (Preview query) được tác giả sử dụng đoạn code truy vấn như sau:

(((((TS=("Financial Inclusion")) OR TS=("Digital Financial Inclusion")) OR TS=("Financial")) OR TS=("Financial Services")) OR TS=("Fintech")) OR TS=("green finance"))

Indexes = SCI-EXPANDED. Timespan = 2013-2023.

Phương pháp này không theo lối “thực nghiệm – kiểm định” thông thường, mà dựa vào chuỗi quy trình khai thác dữ liệu học thuật, bao gồm: truy xuất, sàng lọc, chuẩn hóa, phân tích mạng và diễn giải kết quả. Do đó, nhóm nghiên cứu thực hiện triển khai qua sáu bước cơ bản: (1) xác định phạm vi nghiên cứu (2013-2023); (2) truy xuất dữ liệu từ WoS bằng từ khóa đã xác định; (3) sàng lọc theo khung PRISMA; (4) chuẩn hóa và mã hóa dữ liệu bằng VOSviewer; (5) phân tích mạng lưới và nhận diện cụm chủ đề theo nguyên tắc 3S; và (6) diễn giải kết quả để xác định xu hướng và khoảng trống nghiên cứu.

4. Kết quả và thảo luận

4.1. Thống kê mô tả

Phần này trình bày kết quả phân tích từ 310 tài liệu khoa học đã vượt qua các tiêu chí sàng lọc nghiêm ngặt theo khung PRISMA (Moher và cộng sự, 2010) và nguyên tắc 3S của Lim và Kumar (2024). Kết quả cho thấy, kể từ khi đại dịch COVID-19 bùng phát, lĩnh vực nghiên cứu về FI chứng kiến sự gia tăng đột biến về số lượng công trình công bố. Chỉ trong ba năm gần đây, số lượng bài báo liên quan đã tăng gấp 3,5 lần so với thời kỳ trước đại dịch – một minh chứng rõ nét cho mối quan tâm ngày càng lớn của giới học thuật đối với vấn đề tiếp cận tài chính trong bối cảnh khủng hoảng toàn cầu.

Nghiên cứu sử dụng phân tích thống kê trên siêu dữ liệu WoS để xác định quỹ đạo tăng trưởng của các ấn phẩm về FI. Theo lý thuyết Price (1963), sự phát triển khoa học thường tuân theo mô hình tăng trưởng cấp số nhân. Nhóm nghiên cứu so sánh mô hình tuyến tính ($y = ax + b$) và hàm mũ ($y = ab^x$), nhằm kiểm chứng giả thuyết này. Mỗi bài báo trong nghiên

cứu được xem là một “sản phẩm khoa học”, trong khi mỗi lượt trích dẫn được coi như một “đơn vị tiêu thụ khoa học”. Kết quả cho thấy, trong giai đoạn 2013-2023, dữ liệu phù hợp với phương trình $y = 7,4807e^{0,2144x}$, với $R^2 = 0,9014$ cho thấy, mức độ phù hợp của mô hình đạt 90,14%. Trong khi đó, mô hình phi tuyến thông thường chỉ đạt $R^2 = 0,7602$ (76,02%). Điều này khẳng định FI đang bước vào giai đoạn tăng trưởng bùng nổ theo mô hình cấp số nhân, phản ánh sự gia tăng nhanh chóng của các công trình học thuật và mối quan tâm ngày càng lớn của giới nghiên cứu đối với chủ đề FI (xem Phụ lục 4 online).

4.2. Phân tích hiệu suất

Trong tổng số 57 quốc gia được đưa vào phân tích (xem Phụ lục 5 online), có 27 quốc gia đáp ứng ngưỡng tối thiểu với ít nhất 10 bài báo và không có trích dẫn bị loại bỏ. Việt Nam ghi nhận 15 tài liệu với 1.756 lượt trích dẫn trong giai đoạn 2013-2023 cho thấy, năng suất nghiên cứu ở mức trung bình nhưng mức độ ảnh hưởng học thuật khá ấn tượng. Tổng cường độ liên kết (Total Link Strength) của Việt Nam đạt 25, phản ánh mức độ hợp tác quốc tế vừa phải nhưng có giá trị thực chất, trong khi tỷ lệ trích dẫn trung bình trên mỗi bài cao, thể hiện chất lượng và sức lan tỏa học thuật được quốc tế ghi nhận.

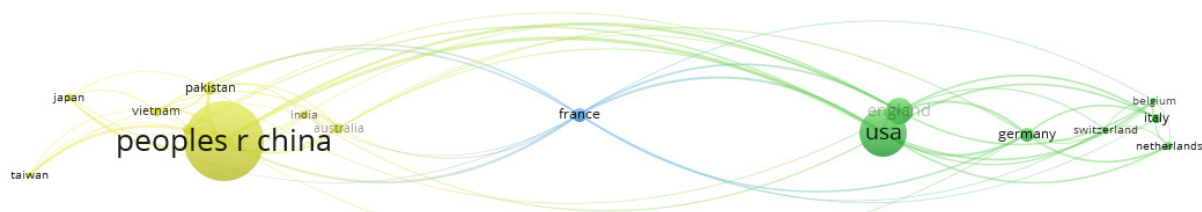
Trung bình, mỗi quốc gia có khoảng 30 tài liệu, song phân bố rất không đồng đều: Trung Quốc dẫn đầu với 154 bài, trong khi phần lớn các nước dao động từ 12,75 đến 22,25 tài liệu. Về trích dẫn, mỗi quốc gia ghi nhận trung bình 6.015 lượt, song bị chi phối mạnh bởi một số quốc gia có giá trị cao, tiêu biểu là Hoa Kỳ với 34.122 trích dẫn, trong khi giá trị trung vị chỉ đạt 2.362,5 cho thấy, sự phân bố lệch đáng kể. Tổng cường độ liên kết trung bình khoảng 31, dao động trong khoảng 15-34,5, phản ánh sự chênh lệch về ảnh hưởng và kết nối học thuật trong mạng lưới nghiên cứu toàn cầu về FI.

Trong phân tích trắc lượng, phân tích đồng xuất hiện quốc gia được sử dụng để đo lường mức độ hợp tác nghiên cứu giữa các quốc gia,

dựa trên tần suất cùng xuất hiện trong các công trình khoa học. Mỗi khi hai hoặc nhiều quốc gia cùng được liệt kê là địa chỉ tổ chức của tác giả trong một bài báo, điều đó được ghi nhận là một lần đồng xuất hiện (co-occurrence). Hình 2, các quốc gia được biểu diễn dưới dạng nút (node), còn độ dày và số lượng liên kết phản ánh cường độ hợp tác. Kích thước của nút càng lớn thể hiện mức độ hiện diện và ảnh hưởng học thuật càng cao.

Kết quả phân tích cho thấy, Việt Nam đang dần khẳng định vai trò của mình trong mạng lưới hợp tác nghiên cứu toàn cầu về FI. Dù quy

mô nút của Việt Nam còn khiêm tốn so với các quốc gia dẫn đầu như Hoa Kỳ và Trung Quốc, nhưng mức độ kết nối cao với các trung tâm học thuật lớn như Trung Quốc và Ấn Độ cho thấy, Việt Nam đang nổi lên như một đối tác nghiên cứu tích cực. Trong thập kỷ qua, Việt Nam đã thể hiện cam kết mạnh mẽ trong việc nâng cao năng suất và chất lượng nghiên cứu, góp phần gia tăng chỉ số trích dẫn và mở rộng ảnh hưởng quốc tế. Kết quả này gửi đi thông điệp quan trọng rằng, hợp tác học thuật xuyên biên giới là nền tảng chiến lược giúp Việt Nam củng cố vị thế trong lĩnh vực nghiên cứu tài chính toàn cầu.

Hình 1. Phân tích đồng xuất hiện quốc gia

Trong giai đoạn nghiên cứu, bộ dữ liệu thu thập được ghi nhận 839 nhà nghiên cứu đã đóng góp vào kho tri thức học thuật toàn cầu về FI. Thông qua phân tích trắc lượng thư mục, nghiên cứu xác định được các tác giả có ảnh hưởng và mức độ gắn kết cao nhất trong mạng lưới học thuật quốc tế. Taghizadeh-Hesary Farhad là tác giả có năng suất cao nhất với 9 công trình, thể hiện sự hiện diện học thuật liên tục và cam kết rõ rệt với chủ đề FI. Trong khi đó, Vismara, Silvio là tác giả có ảnh hưởng học thuật sâu rộng nhất, với 1.796 lượt trích dẫn cho thấy, tầm quan trọng và sức lan tỏa mạnh

mẽ của các nghiên cứu trong cộng đồng khoa học. Bên cạnh đó, Mirza, Nawazish và Umar, Muhammad thể hiện mức độ kết nối học thuật cao nhất với tổng cường độ liên kết đạt 4, phản ánh vai trò trung tâm trong mạng lưới hợp tác nghiên cứu.

Phân tích này không chỉ mô tả năng suất hay trích dẫn, mà còn làm rõ cấu trúc tri thức của lĩnh vực FI, nhận diện những cá nhân đang dẫn dắt xu hướng và kết nối cộng đồng khoa học, qua đó cung cấp cơ sở chiến lược cho các nhà nghiên cứu và tổ chức học thuật trong việc định hướng hợp tác và phát triển lĩnh vực này.

Bảng 1. Đóng góp của nhóm tác giả hàng đầu

TT	Tác giả	Số lượng	Trích dẫn	Liên kết
1	Mirza, nawazish	5	207	4
2	Umar, muhammad	7	395	4
3	Taghizadeh-hesary, farhad	9	1709	2
4	Zhang, dongyang	6	876	2
5	Lee, Chien-Chiang	8	1335	0
6	Vismara, silvio	7	1796	0

4.3. Lập bản đồ ánh xạ

Bản đồ ánh xạ từ khóa trong nghiên cứu về FI cho thấy, một cấu trúc tri thức phong phú và đa chiều, được thể hiện dưới dạng mạng lưới với 5 cụm chủ đề nổi bật. Mỗi cụm được mã hóa màu sắc riêng biệt. Các đường nối giữa các cụm cho thấy, mối liên hệ khái niệm giữa các từ khóa – phản ánh cách các chủ đề nghiên cứu tương tác và chồng lấn lên nhau trong không gian học thuật.

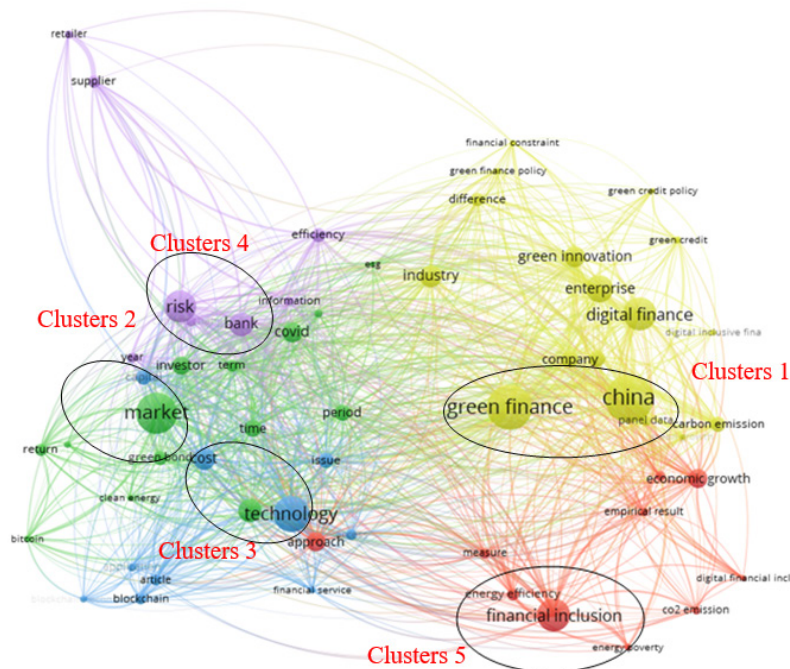
Cụm màu vàng (Cluster 1) tập trung vào các chủ đề như tài chính xanh, tài chính kỹ thuật số, doanh nghiệp – với các từ khóa liên quan bao gồm tăng trưởng kinh tế, phát thải carbon, đổi mới sáng tạo xanh và chính sách tín dụng xanh. Đây là nhóm thể hiện rõ mối quan hệ giữa FI và các mục tiêu phát triển bền vững.

Cụm đỏ (Cluster 5) xoay quanh FI và các biến thể của nó, đặc biệt là tài chính toàn diện kỹ thuật số, nghèo năng lượng và phát thải CO₂. Cụm này làm nổi bật vai trò của FI trong xóa đói giảm nghèo, tiếp cận năng lượng và giảm tác động môi trường.

Cụm màu tím (Cluster 4) nhấn mạnh đến các yếu tố liên quan đến rủi ro, hoạt động ngân hàng, nhà cung cấp và nhà bán lẻ, với các khái niệm như hiệu quả, chu kỳ ngành, thời hạn và vốn – phản ánh mối liên kết giữa FI và hoạt động tài chính truyền thống.

Ngoài ra, các từ khóa như công nghệ, thị trường, chi phí, biến đổi khí hậu và COVID-19 xuất hiện phổ biến trong nhiều cụm cho thấy, tính liên ngành và sự lan tỏa khái niệm FI vào các lĩnh vực kinh tế - xã hội rộng lớn hơn.

Ý nghĩa của phân tích trắc lượng thư mục trong phần này nằm ở việc bóc tách cấu trúc nội dung của lĩnh vực nghiên cứu FI. Bằng cách trực quan hóa từ khóa và mối quan hệ của chúng, nghiên cứu không chỉ xác định các trục chủ đề chính mà còn làm rõ mối quan tâm học thuật đang dịch chuyển như thế nào theo thời gian và bối cảnh. Điều này giúp các học giả nhận diện xu hướng mới, phát hiện khoảng trống nghiên cứu, và định hình các chiến lược xuất bản hoặc hợp tác khoa học hiệu quả hơn trong tương lai.

Ghi chú: Màu sắc thể hiện cụm chủ đề – không đọc chi tiết từng nút.

Hình 2. Bản đồ ánh xạ các từ khóa

Dựa trên phân tích bằng phần mềm VOSviewer, đám mây từ khóa được xây dựng từ 310 bài báo (2013-2023) đã xác định các thuật ngữ được sử dụng thường xuyên nhất trong lĩnh vực này. Trong tổng số 6.394 thuật ngữ trích xuất, có 174 thuật ngữ đáp ứng ngưỡng xuất hiện tối thiểu là 15 lần. Dựa trên điểm liên quan (relevance score) được tính toán tự động bởi VOSviewer, 60% các thuật ngữ có điểm cao nhất đã được lựa chọn, tương ứng với 58 thuật ngữ cuối cùng được hiển thị trong bản đồ trực quan.

Kết quả cho thấy, “financial inclusion” là từ khóa xuất hiện nhiều nhất với 113 lần, kèm theo

tổng sức mạnh liên kết (total link strength) đạt 946 – cho thấy, đây là trung tâm kết nối chính trong mạng lưới từ khóa. Thuật ngữ này có mối liên hệ chặt chẽ với các chủ đề quan trọng như “CO2 emission”, “digital financial inclusion”, “economic growth”, “energy” và “financial development”. Những kết nối này phản ánh mức độ tích hợp đa lĩnh vực của FI và sự quan tâm mạnh mẽ trong các chủ đề phát triển bền vững, chuyển đổi số và chính sách kinh tế. Năm cụm chủ đề nổi bật đã được hệ thống hóa để làm rõ các trục nội dung chính trong nghiên cứu (xem bảng bên dưới).

Bảng 2. Ánh xạ đồng từ khóa với các chủ đề

TT	Từ khóa	Cụm	Liên kết	Tổng cường độ liên kết	Số lần xuất hiện
1	Tài chính toàn diện	5	36	946	113
2	Phát thải CO2	5	21	183	24
3	nghèo năng lượng	5	15	220	22
4	Hiệu quả năng lượng	5	28	394	36
5	Tài chính toàn diện kỹ thuật số	5	15	205	17
6	Phát triển tài chính	5	30	233	30
7	Tăng trưởng kinh tế	5	38	628	62

Bảng 2 phản ánh bức tranh tổng quan về các từ khóa chính trong nghiên cứu FI, thông qua phân tích trắc lượng thư mục với sự hỗ trợ của dữ liệu định lượng. Tất cả từ khóa được ánh xạ đều thuộc cụm chủ đề 5 – cho thấy, mối liên hệ chặt chẽ giữa các khái niệm trong cùng một hệ nghiên cứu. “Financial inclusion” nổi bật là trung tâm học thuật với 113 lần xuất hiện và tổng cường độ liên kết lên tới 946, khẳng định vai trò chủ đạo của nó trong mạng lưới tri thức toàn cầu. Các khái niệm như “economic growth” (62 lần xuất hiện) và “financial development” (30 lần) cho thấy, FI không tách rời các yếu tố kinh tế vĩ mô, mà thực sự là một động lực thúc đẩy tăng trưởng và cải thiện hạ tầng tài chính. Bên cạnh đó, các từ khóa liên quan đến môi trường như “CO2 emission”, “energy poverty”, và “energy efficiency” phản ánh xu hướng gắn FI với các mục tiêu phát triển bền vững. Đặc biệt,

sự xuất hiện của “digital financial inclusion” cho thấy, chuyển dịch sang nền tài chính số là một hướng phát triển tất yếu. Phân tích trắc lượng thư mục ở đây không chỉ giúp nhận diện chủ đề cốt lõi mà còn cho phép đánh giá mức độ ảnh hưởng và sự kết nối giữa các xu hướng nghiên cứu, qua đó hỗ trợ xây dựng định hướng chiến lược cho các nghiên cứu tương lai về FI.

4.4. Thảo luận về các cụm chủ đề và xu hướng nghiên cứu

Xu hướng trong nghiên cứu về mối quan hệ giữa phát thải CO2 và tài chính toàn diện.

Kết quả nghiên cứu cho thấy, mối quan hệ giữa phát triển tài chính và phát thải CO₂ hoặc chất lượng môi trường là một trong những chủ đề đang thu hút sự quan tâm ngày càng lớn của giới học thuật, nhưng vẫn tồn tại nhiều tranh

luận do sự không nhất quán trong kết quả và hạn chế của các phương pháp thực nghiệm (Tsaurai, 2019; Jiang & Ma, 2019). Nhiều công trình đã nỗ lực xác lập mối liên kết giữa hai yếu tố này, song lại cho ra các hướng tiếp cận khác nhau, phản ánh tính phức tạp và đa chiều của mối quan hệ giữa tài chính và môi trường.

Về lý thuyết, FI có thể tác động đến phát thải CO₂ thông qua ba kênh chính: (i) thúc đẩy thương mại quốc tế và thu hút đầu tư trực tiếp nước ngoài (FDI); (ii) hỗ trợ đổi mới công nghệ và phát triển các giải pháp sản xuất xanh; và (iii) mở rộng tín dụng tiêu dùng, từ đó ảnh hưởng đến nhu cầu năng lượng và lượng phát thải (Tsaurai, 2019; Jiang & Ma, 2019). Trong khi đó, tài chính xanh lại đóng vai trò trung gian trong việc thu hút vốn đầu tư quốc tế cho các dự án năng lượng sạch, qua đó giảm phát thải carbon và thúc đẩy chuyển giao công nghệ bền vững (Aye & Edoja, 2017).

Từ góc độ thực nghiệm, xu hướng gần đây ghi nhận sự đồng thuận ngày càng rõ ràng mở rộng tiếp cận tài chính giúp tăng khả năng chống chịu của các nhóm dễ bị tổn thương trước biến đổi khí hậu và nghèo đói, qua đó khẳng định vai trò kép của FI – vừa là động lực kinh tế thúc đẩy tăng trưởng, vừa là công cụ xã hội hỗ trợ thích ứng và phát triển bền vững (Le và cộng sự, 2020; Yoshino và cộng sự, 2016).

Xu hướng trong nghiên cứu về mối quan hệ giữa Năng lượng và Tài chính toàn diện.

Kể từ năm 2016, Liên Hợp Quốc đã ban hành Mục tiêu Phát triển Bền vững số 7 (SDG 7) với mục tiêu “đảm bảo khả năng tiếp cận năng lượng sạch, giá cả phải chăng và bền vững cho tất cả mọi người”. Trong đó, cải thiện hiệu quả năng lượng (EE) được xem là ưu tiên hàng đầu, đặc biệt tại các quốc gia đang phát triển như Việt Nam. Trong bối cảnh này, FI được xác định là nhân tố trung gian quan trọng, hỗ trợ ứng dụng công nghệ xanh và nâng cao EE thông qua mở rộng khả năng tiếp cận vốn và dịch vụ tài chính (Qu, Shao & Shi, 2020; Yao và cộng sự, 2021).

Tuy nhiên, mối quan hệ giữa năng lượng và FI thể hiện tính hai chiều và phức tạp. Một số nghiên cứu cho rằng, phát triển tài chính, bằng việc kích thích tăng trưởng kinh tế, có thể đồng thời làm gia tăng tiêu thụ năng lượng (Bayar và cộng sự, 2021). Trước thực tế đó, xu hướng nghiên cứu gần đây đang chuyển từ việc xem xét phát triển tài chính truyền thống sang tập trung vào vai trò riêng biệt của FI đối với năng lượng, đặc biệt là trong việc nâng cao EE và giảm phát thải (Liu và cộng sự, 2022).

Nhiều công trình đã làm rõ cơ chế mà khả năng tiếp cận tài chính góp phần cải thiện hiệu quả năng lượng, thông qua quá trình thị trường hóa, đầu tư công nghệ xanh và tài chính xanh, giúp nâng cao hiệu suất trong cả tiêu dùng lẫn sản xuất (Jalil & Feridun, 2011; Kahouli, 2017; Ouyang & Li, 2018; Yu & Tang, 2023). Phân tích các cụm chủ đề trong mạng lưới từ khóa cũng cho thấy, xu hướng hội tụ giữa FI và năng lượng đang trở thành một hướng nghiên cứu liên ngành nổi bật, gắn kết các mục tiêu SDG 7, SDG 8 và SDG 13 trong khuôn khổ phát triển bền vững toàn cầu.

Xu hướng trong nghiên cứu về mối quan hệ giữa tài chính kỹ thuật số và tài chính toàn diện.

FI hướng đến mục tiêu xóa bỏ các rào cản trong tiếp cận dịch vụ tài chính, qua đó thúc đẩy tăng trưởng kinh tế và giảm nghèo. Tuy nhiên, dưới tác động của cuộc Cách mạng công nghiệp 4.0, FI đang chuyển sang giai đoạn phát triển mới – tài chính toàn diện kỹ thuật số (Digital Financial Inclusion – DFI), được kỳ vọng trở thành xu hướng trung tâm của nghiên cứu và thực tiễn phát triển tài chính hiện nay (Khera, Ogawa & Sahay, 2022). DFI không chỉ kế thừa sứ mệnh của FI mà còn mở rộng phạm vi và tốc độ bao phủ tài chính thông qua việc tích hợp công nghệ số như điện thoại di động, internet, ví điện tử và nền tảng thanh toán kỹ thuật số, giúp dịch vụ tài chính trở nên hiệu quả, chi phí thấp và dễ tiếp cận hơn cho các nhóm dân cư yếu thế (Odeniran & Udejaja, 2010; Ozili, Ademiju & Rachid, 2023).

Xu hướng nghiên cứu hiện nay đang tập trung làm rõ mối quan hệ tương hỗ giữa DFI và FI, trong đó DFI được xem như giai đoạn phát triển nâng cao của FI, mang lại các hiệu ứng lan tỏa về hành vi tài chính, tiết kiệm, đầu tư và quản lý chi tiêu cá nhân, đặc biệt ở khu vực thu nhập thấp. Phân tích cụm chủ đề từ bản đồ ánh xạ cũng chỉ ra rằng, DFI đã trở thành trục nghiên cứu nổi bật, kết nối các lĩnh vực công nghệ – tài chính – phát triển xã hội, góp phần thu hẹp khoảng cách tài chính giữa các vùng và nhóm dân cư. Đồng thời, xu hướng này nhấn mạnh nhu cầu hoàn thiện khung pháp lý, bảo mật dữ liệu và thu hẹp khoảng cách số để DFI thực sự phát huy vai trò là nền tảng của FI trong kỷ nguyên số.

Xu hướng trong nghiên cứu về mối quan hệ giữa phát triển tài chính và tài chính toàn diện.

FI và phát triển tài chính cùng hướng đến mục tiêu chung là mở rộng khả năng tiếp cận các dịch vụ tài chính chính thức, an toàn và chi phí hợp lý cho mọi tầng lớp dân cư, qua đó thúc đẩy tăng trưởng kinh tế bền vững, đặc biệt tại các quốc gia đang phát triển (Allen và cộng sự, 2014; Li & Wong, 2018; Chauvet & Jacolin, 2015). Việc xây dựng một hệ thống tài chính phát triển mạnh không chỉ nâng cao hiệu quả phân bổ nguồn lực mà còn khuyến khích tiết kiệm, đầu tư và cải thiện chất lượng hoạt động kinh tế (Naceur, Cherif & Kandil, 2014; Nejad, 2010).

Xu hướng nghiên cứu gần đây đã dịch chuyển từ việc xem FI như hệ quả của phát triển tài chính sang cách tiếp cận coi FI là động lực thúc đẩy phát triển tài chính ở cấp quốc gia (Ali và cộng sự, 2022). Mở rộng FI giúp gia tăng mức độ tham gia vào thị trường tài chính, thúc đẩy cạnh tranh và làm sâu sắc thêm cấu trúc tài chính. Tuy nhiên, các nghiên cứu cũng lưu ý rằng, sự mở rộng FI quá nhanh có thể tạo áp lực ngắn hạn đối với hiệu quả tài chính, phản ánh tính hai chiều và phức tạp trong mối quan hệ này (Le, Chuc & Taghizadeh-Hesary, 2019).

Phân tích cụm chủ đề trong các nghiên cứu gần đây cho thấy, mối quan hệ giữa FI và phát

triển tài chính đã trở thành một hướng nghiên cứu nổi bật, thể hiện sự tương hỗ, phát triển của hai khái niệm. FI không chỉ mở rộng quy mô hệ thống tài chính mà còn đóng vai trò chiến lược trong giảm bất bình đẳng tài chính, nâng cao năng lực tài chính cá nhân và củng cố nền tảng cho phát triển kinh tế. Xu hướng này khẳng định FI là trụ cột trung tâm của quá trình phát triển tài chính bền vững.

Xu hướng trong nghiên cứu về mối quan hệ giữa tăng trưởng kinh tế và tài chính toàn diện.

Mối quan hệ giữa FI và tăng trưởng kinh tế đang trở thành một xu hướng nghiên cứu trọng tâm trong các công trình gần đây, phản ánh sự gắn kết ngày càng chặt chẽ giữa mở rộng tiếp cận tài chính và phát triển bền vững. FI được xem là động lực thúc đẩy tăng trưởng bao trùm, giúp cá nhân và doanh nghiệp tiếp cận các dịch vụ tài chính chính thức như tiết kiệm, tín dụng, thanh toán và bảo hiểm với chi phí hợp lý, từ đó nâng cao năng suất, mở rộng đầu tư và thúc đẩy hoạt động kinh tế (Demirgüç-Kunt & Singer, 2017).

Xu hướng nghiên cứu hiện nay tập trung làm rõ vai trò kép của FI – vừa là công cụ giảm nghèo, vừa là đòn bẩy tăng trưởng kinh tế. FI không chỉ hỗ trợ người dân tiếp cận nguồn vốn và tiết kiệm an toàn mà còn giúp doanh nghiệp nhỏ và hộ gia đình quản lý rủi ro, góp phần giảm bất bình đẳng thu nhập và thúc đẩy tăng trưởng bao trùm (Azimi, 2022; Ozili và cộng sự, 2023). Một hệ thống FI và hiệu quả còn giúp hạn chế phụ thuộc vào khu vực tài chính phi chính thức, qua đó tăng cường sức chống chịu của nền kinh tế trước các cú sốc vĩ mô (Ben Abdallah và cộng sự, 2023).

Tuy nhiên, các nghiên cứu cũng chỉ ra rằng, mối quan hệ giữa FI và tăng trưởng không đồng nhất, phụ thuộc vào trình độ phát triển tài chính, cấu trúc nền kinh tế và đặc điểm từng quốc gia (Neaime & Gaysset, 2018; Siddiki & Bala-Keffi, 2024). Phân tích cụm chủ đề cho thấy, xu hướng mới trong nghiên cứu đang chuyển từ việc xem tăng trưởng là hệ quả của FI sang nhận định tăng trưởng kinh tế và FI là

hai trụ cột đồng tiến hóa, trong đó FI trở thành chất xúc tác trung tâm cho phát triển kinh tế bao trùm và bền vững.

5. Kết luận và khuyến nghị

Nghiên cứu sử dụng phương pháp phân tích trắc lượng thứ mục trên cơ sở dữ liệu Web of Science nhằm khảo sát toàn diện xu hướng, chủ đề và tiến trình phát triển của lĩnh vực FI. Bằng cách kết hợp phân tích đồng trích dẫn và đồng từ, nghiên cứu đã nhận diện năm cụm chủ đề nổi bật gồm: FI và phát thải CO₂, FI và năng lượng, tài chính kỹ thuật số, phát triển tài chính và tăng trưởng kinh tế. Trong đó, “FI” và “tăng trưởng kinh tế” là các trục trung tâm có tần suất xuất hiện và sức ảnh hưởng cao nhất trong mạng lưới tri thức học thuật. Kết quả cho thấy, FI đã chuyển dịch từ giai đoạn khái niệm hóa sang cách tiếp cận đa chiều, phản ánh vai trò ngày càng quan trọng của FI trong phát triển bền vững, giảm nghèo và thúc đẩy bao trùm tài chính. Tuy nhiên, các nghiên cứu trắc lượng thứ mục về FI tại Việt Nam vẫn còn hạn chế, chưa khai thác sâu dữ liệu quốc tế và chưa phản ánh đầy đủ vị thế học thuật của Việt Nam trong lĩnh vực này. Do đó, công trình này không chỉ đóng góp vào việc hệ thống hóa tri thức toàn cầu về FI mà còn cung cấp bằng chứng định lượng đầu tiên nhằm định vị vai trò và tiềm năng của Việt Nam trong mạng lưới nghiên cứu FI quốc tế.

Dựa trên các xu hướng nghiên cứu được nhận diện, có thể kiến nghị rằng, các nghiên cứu tương lai nên tăng cường tiếp cận liên ngành nhằm làm rõ hơn mối quan hệ đồng tiến hóa giữa FI và các trụ cột phát triển bền vững. Cụ thể, cần xem FI không chỉ là hệ quả của tăng trưởng hay phát triển tài chính, mà là chất xúc tác, điều tiết thúc đẩy tăng trưởng, giảm bất bình đẳng và nâng cao năng lực tài chính cá nhân. Bên cạnh đó, DFI cần được xem như giai đoạn phát triển nâng cao của FI, đóng vai trò kết nối công nghệ – tài chính – phát triển xã hội, góp phần thu hẹp khoảng cách tài chính giữa các vùng và nhóm dân cư.

Các công trình tiếp theo cũng nên tập trung làm rõ cơ chế truyền dẫn của FI và DFI trong mối quan hệ với năng lượng và môi trường, đặc biệt là hiệu quả năng lượng và tài chính xanh – các yếu tố đang ngày càng gắn kết với mục tiêu SDG 7, SDG 8 và SDG 13. Ngoài ra, cần xây dựng khung pháp lý và chính sách đồng bộ hơn để thúc đẩy DFI, đảm bảo an toàn dữ liệu, giảm khoảng cách số và mở rộng khả năng tiếp cận tài chính cho nhóm dân cư dễ bị tổn thương. Những định hướng này không chỉ phù hợp với xu hướng nghiên cứu quốc tế mà còn có ý nghĩa thiết thực trong việc định hình chính sách FI và phát triển bền vững tại Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- Abba Ahmed, B. (2020). *Impact of COVID-19 Pandemic on Global Economy*. <https://ssrn.com/abstract=3719949>. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3719949>
- Abokyi, E., Appiah-Konadu, P., Oteng-Abayie, E. F., & Tangato, K. F. (2024). Consumption of clean and dirty cooking fuels in Ghanaian households: The role of financial inclusion. *Cleaner and Responsible Consumption*, 13, 100187. <https://doi.org/10.1016/j.clrc.2024.100187>
- Ali, M., Nazir, M. I., Hashmi, S. H., & Ullah, W. J. T. S. E. R. (2022). Financial inclusion, institutional quality and financial development: Empirical evidence from OIC countries. *The Singapore Economic Review*, 67(01), 161-188. <https://doi.org/10.1142/S0217590820420084>
- Allen, F., Carletti, E., Cull, R., Qian, J. Q., Senbet, L., & Valenzuela, P. (2014). The African Financial Development and Financial Inclusion Gaps. *Journal of African Economies*, 23(5), 614-642. <https://doi.org/10.1093/jae/eju015>
- Amin, A., Dogan, E., & Khan, Z. (2020). The impacts of different proxies for financialization on carbon emissions in top-ten emitter countries. *Science of the total environment*, 740, 140127. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.140127>
- Arora, S., Mehta, M., & Julka, A. (2023). Financial Inclusion-A Bibliometric Analysis. *Vivekananda Journal of Research*, 13(1), 88-105. <https://doi.org/10.61081/vjr/13v1i108>

- Aye, G. C., & Edoja, P. E. (2017). Effect of economic growth on CO2 emission in developing countries: Evidence from a dynamic panel threshold model. *Cogent Economics Finance*, 5(1), 1379239. <https://doi.org/10.1080/23322039.2017.1379239>
- Azimi, M. N. (2022). New insights into the impact of financial inclusion on economic growth: A global perspective. *PLoS One*, 17(11), e0277730. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0277730>
- Bayar, Y., Ozkaya, M. H., Herta, L., & Gavriltea, M. D. (2021). Financial Development, Financial Inclusion and Primary Energy Use: Evidence from the European Union Transition Economies. 14(12), 3638. <https://doi.org/10.3390/en14123638>
- Ben Abdallah, A., Becha, H., Kalai, M., & Helali, K. (2023). *Does Digital Financial Inclusion Affect Economic Growth? New Insights from MENA Region*. Paper presented at the Digital Economy. Emerging Technologies and Business Innovation, Cham. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2559>
- Bui, D. T. (2020). Transmission channels between financial development and CO2 emissions: A global perspective. *Heliyon*, 6(11), e05509. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e05509>
- Budianto, E. W. H. (2023). Mudaraba On Islamic Financial Inclusion: Mapping Research Topics Using Vosviewer Bibliometric Study And Library Research. *Bait Syariah Indonesia*. https://doi.org/https://www.academia.edu/download/108381038/Akad_Mudharabah_Ingggris.pdf
- Caulley, L., Cheng, W., Catalá-López, F., Whelan, J., Khoury, M., Ferraro, J., Husureau, D., Altman, D., Moher, D. (2020). Citation impact was highly variable for reporting guidelines of health research: a citation analysis. *Journal of Clinical Epidemiology*, 127, 96-104. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2020.07.013>
- Chauvet, L., & Jacolin, L. (2015). *Financial Inclusion and Firms performance*. Paper presented at the Séminaire Banque de France / Ferdi, Paris, France. <https://hal.science/hal-01516871>
- Chitimira, H., & Warikandwa, T. V. (2023). An introduction to financial inclusion as an enabler of 21st-century Sustainable Development Goals. In *Financial Inclusion Regulatory Practices in SADC* (pp. 1-17): Routledge.
- Cucchiella, F., D'Adamo, I., Gastaldi, M., Koh, L., & Santibanez-Gonzalez, E. D. (2020). Assessment of ghg emissions in europe: future estimates and policy implications. *Environmental Engineering and Management Journal*, 19(1), 131-142. http://www.eemj.icpm.tuiasi.ro/pdfs/vol19/no1/Full/14_195_Cucchiella_19.pdf
- Demirgüç-Kunt, A., & Singer, D. (2017). Financial inclusion and inclusive growth: A review of recent empirical evidence. *World bank policy research working paper* (8040). <https://ssrn.com/abstract=2958542>
- Eikhof, D. R. (2020). COVID-19, inclusion and workforce diversity in the cultural economy: what now, what next? *Cultural Trends*, 29(3), 234-250. <https://doi.org/10.1080/09548963.2020.1802202>
- Gálvez-Sánchez, F. J., Lara-Rubio, J., Verdú-Jóver, A. J., & Meseguer-Sánchez, V. (2021). Research advances on financial inclusion: A bibliometric analysis. *Sustainability*, 13(6), 3156. <https://doi.org/10.3390/su13063156>
- Ghorbani, Z., Kargaran, S., Saberi, A., Haghighinasab, M., Jamali, S. M., & Ale Ebrahim, N. (2021). Trends and patterns in digital marketing research: bibliometric analysis. *Journal of Marketing Analytics*, 1-15. <https://doi.org/10.1057/s41270-021-00116-9>
- Ghosh, M. (2024). Financial inclusion studies bibliometric analysis: Projecting a sustainable future. *Sustainable Futures*, 7, 100160. <https://doi.org/10.1016/j.sftr.2024.100160>
- Gök, A. (2020). The role of financial development on carbon emissions: a meta regression analysis. *Environmental Science Pollution Research*, 27(11), 11618-11636. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-07641-7>
- Jalil, A., & Feridun, M. (2011). The impact of growth, energy and financial development on the environment in China: a cointegration analysis. *Energy Economics*, 33(2), 284-291. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2010.10.003>
- Jiang, C., & Ma, X. (2019). The Impact of Financial Development on Carbon Emissions: A Global Perspective. *Sustainability*, 11(19), 5241. <https://doi.org/10.3390/su11195241>
- Kahouli, B. (2017). The short and long run causality relationship among economic growth, energy consumption and financial development: Evidence from South Mediterranean Countries (SMCs). *Energy Economics*, 68, 19-30. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2017.09.013>

- Khan, A. Q., Saleem, N., & Fatima, S. T. (2018). Financial development, income inequality, and CO2 emissions in Asian countries using STIRPAT model. *Environmental Science Pollution Research*, 25(7), 6308-6319. <https://doi.org/10.1007/s11356-017-0719-2>
- Khera, P., Ng, S., Ogawa, S., & Sahay, R. (2022). Measuring digital financial inclusion in emerging market and developing economies: A new index. *Asian Economic Policy Review*, 17(2), 213-230. <https://doi.org/10.1111/aepr.12377>
- Kumar, S., Lim, W. M., Sivarajah, U., & Kaur, J. (2023). Artificial intelligence and blockchain integration in business: trends from a bibliometric-content analysis. *Information Systems Frontiers*, 25(2), 871-896. <https://doi.org/10.1007/s10796-022-10279-0>
- Kumar, S., Sharma, D., Rao, S., Lim, W. M., & Mangla, S. K. (2022). Past, present, and future of sustainable finance: insights from big data analytics through machine learning of scholarly research. *Annals of Operations Research*, 1-44. <https://doi.org/10.1007/s10479-021-04410-8>
- Le, T.-H., Chuc, A. T., & Taghizadeh-Hesary, F. (2019). Financial inclusion and its impact on financial efficiency and sustainability: Empirical evidence from Asia. *Borsa Istanbul Review*, 19(4), 310-322. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2019.07.002>
- Le, T.-H., Le, H.-C., & Taghizadeh-Hesary, F. (2020). Does financial inclusion impact CO2 emissions? Evidence from Asia. *Finance Research Letters*, 34, 101451. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101451>
- Li, C., & Wong, J. (2018). *Financial development and inclusion in the Caribbean* (Vol. Chapter 9): International Monetary Fund. <https://ssrn.com/abstract=3157016>
- Lim, W. M., & Kumar, S. (2024). Guidelines for interpreting the results of bibliometric analysis: A sensemaking approach. *Global Business & Finance Review*, 43(2), 17-26. <https://doi.org/10.1002/joe.22229>
- Liu, H., Yao, P., Latif, S., Aslam, S., & Iqbal, N. (2022). Impact of Green financing, FinTech, and financial inclusion on energy efficiency. *Environmental Science Pollution Research*, 1-12. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-16949-x>
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & Group, P. (2010). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *International journal of surgery*, 8(5), 336-341. <https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2010.02.007>
- Mushtaq, R., Dastane, O., Rafiq, M., & Başar, B. D. (2023). Women financial inclusion research: a bibliometric and network analysis. *International Journal of Social Economics*, 50(8), 1169-1185. <https://doi.org/10.1108/IJSE-06-2022-0438>
- Naceur, S. B., Cherif, M., & Kandil, M. (2014). What drives the development of the MENA financial sector? *Borsa Istanbul Review*, 14(4), 212-223. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2014.09.002>
- Naseer, S., Khalid, S., Parveen, S., Abbass, K., Song, H., & Achim, M. V. (2023). COVID-19 outbreak: Impact on global economy. *Frontiers in Public Health*, 10, 1009393. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1009393>
- Neaime, S., & Gaysset, I. (2018). Financial inclusion and stability in MENA: Evidence from poverty and inequality. *Finance Research Letters*, 24, 230-237. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2017.09.007>
- Nejad, O. D. (2010). *Determinants of Financial Development in Iran: Do Financial Repression Policies Hinder Financial Development?* Eastern Mediterranean University (EMU). <http://hdl.handle.net/11129/688>
- Njegomir, V. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on the economy. *Civitas*, 11(2), 78-117. broj: 142-451-2587/2021
- Odeniran, S. O., & Udejaja, E. A. (2010). Financial sector development and economic growth: Empirical evidence from Nigeria. *Economic Analysis and Policy*, 48(3), 91-124. https://www.academia.edu/download/71335624/Central_Bank_of_Nigeria_Financial_Sector20211004-8012-z3yl9d.pdf
- Ouyang, Y., & Li, P. (2018). On the nexus of financial development, economic growth, and energy consumption in China: New perspective from a GMM panel VAR approach. *Energy Economics*, 71, 238-252. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2018.02.015>
- Ozili, P. K. (2020). Optimal Financial Inclusion. In B. N. Jeon & J. Wu (Eds.), *Emerging Market Finance: New Challenges and Opportunities* (Vol. 21, pp. 251-260). <https://doi.org/10.1108/S1569-376720200000021014>
- Ozili, P. K., Ademiju, A., & Rachid, S. (2023). Impact of financial inclusion on economic growth: review of existing literature and directions for future research. *International Journal of Social Economics*, 50(8), 1105-1122. <https://doi.org/10.1108/IJSE-05-2022-0339>

- Page, M. J., & Moher, D. (2017). Evaluations of the uptake and impact of the Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses (PRISMA) Statement and extensions: a scoping review. *Systematic reviews*, 6, 1-14. <https://doi.org/10.1186/s13643-017-0663-8>
- Pak, A., Adegboye, O. A., Adekunle, A. I., Rahman, K. M., McBryde, E. S., & Eisen, D. P. (2020). Economic consequences of the COVID-19 outbreak: the need for epidemic preparedness. *Frontiers in public health*, 8, 546036. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00241>
- Pranajaya, E., Alexandri, M. B., Chan, A., & Hermanto, B. (2024a). Examining the influence of financial inclusion on investment decision: A bibliometric review. *Heliyon*, 10(3). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25779>
- Price, D. J. d. S. (1963). *Little Science, Big Science*. Columbia university press. doi.org/10.7312/pric91844-005
- Qu, C., Shao, J., & Shi, Z. (2020). Does financial agglomeration promote the increase of energy efficiency in China? *Energy Policy*, 146, 111810. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111810>
- Rathee, A., Barak, A., Solanki, P., & Rathee, M. (2023). Banking Services and Financial Inclusion: A Bibliometric Journey from 2004 to 2022 Using PRISMA Guidelines. *International Journal of Research Analytical Reviews*, 10(4), 390-404. <https://www.researchgate.net/publication/374914249>
- Riti, J. S., Shu, Y., Song, D., & Kamah, M. (2017). The contribution of energy use and financial development by source in climate change mitigation process: a global empirical perspective. *Journal of Cleaner Production*, 148, 882-894. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.037>
- Sang, N. (2024). Mapping the evolution of green finance through bibliometric analysis. *Environ. Econ*, 15, 1-15. [10.21511/ee.15\(1\).2024.01](https://doi.org/10.21511/ee.15(1).2024.01)
- Sarkis-Onofre, R., Catalá-López, F., Aromataris, E., & Lockwood, C. (2021). How to properly use the PRISMA Statement. *Systematic reviews*, 10, 1-3. <https://doi.org/10.1186/s13643-021-01671-z>
- Siddiki, J., & Bala-Keffi, L. R. (2024). Revisiting the relation between financial inclusion and economic growth: a global analysis using panel threshold regression. *Economic Modelling*, 135, 106707. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2024.106707>
- Suryavanshi, U., Chaudhry, R., Arora, M., & Mittal, A. (2024). Mapping the evolution of financial inclusion: a retrospective overview using bibliometric analysis. *Global Knowledge, Memory Communication*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/GKMC-11-2023-0452>
- Tsaurai, K. (2019). The impact of financial development on carbon emissions in Africa. *International Journal of Energy Economics Policy*, 9(3), 144-153. <https://doi.org/10.32479/ijee.7073>
- Vasishta, P., & Singla, A. (2024). Emerging trends in FinTech and financial inclusion: A review and bibliometric analysis. *African Journal of Science, Technology, Innovation*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/070421338.2024.2353428>
- Wei, X., Li, L., & Zhang, F. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on socio-economic and sustainability. *Environmental Science Pollution Research*, 28(48), 68251-68260. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-14986-0>
- Xu, A., Qian, F., Pai, C.-H., Yu, N., & Zhou, P. (2022). The impact of COVID-19 epidemic on the development of the digital economy of China—Based on the data of 31 provinces in China. *Frontiers in public health*, 9, 778671. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.778671>
- Yao, X., Yasmeen, R., Hussain, J., & Shah, W. U. H. (2021). The repercussions of financial development and corruption on energy efficiency and ecological footprint: evidence from BRICS and next 11 countries. *Energy*, 223, 120063. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.120063>
- Ying-Ting, C., & Ali, M. (2023). A bibliometric review of financial inclusion in Asia. *Financial inclusion across Asia: Bringing opportunities for businesses*, 117-134. <https://doi.org/10.1108/978-1-83753-304-620231010>
- Yoshino, N., Yamori, N., Messy, F., & Morgan, P. (2016). Financial education in Japan. *Promoting Better Lifetime Planning Through Financial Education*. Singapore: World Scientific Publishing Co, 98-103. <https://doi.org/10.1142/9895>
- Yu, Y., & Tang, K. (2023). Does financial inclusion improve energy efficiency? *Technological Forecasting and Social Change*, 186, 122110. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122110>